

СТРАТЕГИЯ

ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНТЕГРАЦИЯ

НА ДЕЦА И УЧЕНИЦИ

ОТ ЕТНИЧЕСКИТЕ МАЛЦИНСТВА

(2015 – 2020)

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ

I. ПРОБЛЕМАТИКА, СВЪРЗАНА С ОБРАЗОВАТЕЛНАТА ИНТЕГРАЦИЯ НА ДЕЦА И УЧЕНИЦИ ОТ ЕТНИЧЕСКИТЕ МАЛЦИНСТВА

1. Определение за понятието „*деца и ученици от етническите малцинства*“
2. Разбиране на понятието „*образователна интеграция*“
3. Източници на информация за нуждите на образователната интеграция

II. АНАЛИЗ НА ПОЛИТИКИТЕ ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНТЕГРАЦИЯ

III. ВИЗИЯ

IV. ВОДЕЩИ ПРИНЦИПИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯТА НА СТРАТЕГИЯТА

V. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ

VI. ДЕЙНОСТИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА СТРАТЕГИЧЕСКИТЕ ЦЕЛИ

VII. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ

VIII. ПЛАНИРАНЕ, НАБЛЮДЕНИЕ И ОТЧИТАНЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

1. Планиране и източници на финансиране
2. Индикатори за реализиране на Стратегията
 - 2.1. Индикатори за изпълнение
 - 2.2. Индикатори за резултат
3. Наблюдение на изпълнението на Стратегията
4. Отчитане на изпълнението на Стратегията

XI. ОЦЕНКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

ПРИЛОЖЕНИЯ

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

АДМИН – Управленска информационна система на МОН

ДГ – Детска градина

ЕКРН – Европейската комисия за борба с расизма и нетолерантността

ЕО – Европейска общност

ЕС – Европейски съюз

ЗИП – Задължителноизбираема подготовка

ЗС – Закон за статистиката

МОН – Министерство на образованието и науката

РИО – Регионален инспекторат по образованието

НПО – Неправителствени организации

НСИ – Национален статистически институт

НСОРБ – Национално сдружение на общините в Република България

СИП – Свободноизбираема подготовка

ЦОИДУЕМ – Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящата Стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства, наричана по-нататък за краткост Стратегията, надгражда одобрената от министъра на образованието и науката през 2004 г. и актуализирана през 2010 г. стратегия със същото название, която е първият секторен документ с принос за развитието на българското образование в контекста на образователната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства.

Въпреки промяната, настъпила в образователните практики след приемането на Стратегията, все още значителна част от нейния образователно-интеграционен и социализиращ потенциал остава нереализиран. Динамичните промени, настъпили в българското общество през последните десет години и структурната непълнота на сега действащата стратегия, налагат нейната актуализация и привеждане в съответствие с препоръчителните стандарти за такъв документ. Разработването на план за действие ще даде възможност в Министерство на образованието и науката (МОН) да се подобри координацията между дирекциите, второстепенните разпоредители с бюджетни средства, общините, университетите, подготвящи педагогически кадри и структури на гражданското общество, работещи по проблемите на образователната интеграция. Постигането на приемливи решения на такива тежки проблеми, унаследени от близкото минало, какъвто например е сегрегацията¹ на училищата в ромските квартали и вторичната сегрегация² от по-ново време на училища около тези квартали, е възможно с добре планиран, съгласно местните специфики, и управляем процес на десегрегация³, с общите усилия на отговорните институции и граждански организации.

За целите на настоящата Стратегия се предлагат работни определения на някои явления и процеси с цел уеднаквяване на разбирането за тях.

Стратегията се ръководи от международните документи в областта на правата на децата и правата на лицата, принадлежащи към етническите малцинства, към които Република България се е присъединила, както и от ключови национални нормативни актове, стратегически документи и национални програми, свързани с образователната интеграция (*Приложение 1*).

I. ПРОБЛЕМАТИКА, СВЪРЗАНА С ОБРАЗОВАТЕЛНАТА ИНТЕГРАЦИЯ НА ДЕЦА И УЧЕНИЦИ ОТ ЕТНИЧЕСКИТЕ МАЛЦИНСТВА

¹ Термин, придобил гражданственост, означаващ: Обособяването на самостоятелно съществуващи:

- детски градини и училища в рамките на ромските квартали (или в непосредствена близост до тях) в по-големите градове на България, в които ромските деца преобладават;
- групи в детската градина и паралелки в училище само или с преобладаващ брой ромски деца в смесени по етнически признак детски градини и училища.

² Процес на вторично обособяване на групи, паралелки, детски градини и училища с преобладаващ брой деца и ученици от ромски произход извън обособените ромски квартали в градовете, в резултат на масово отписване на неромски деца и ученици и/или незаписване на такива деца, поради нежелание за съвместно обучение.

³ Осигуряване на обучение на деца и ученици от ромски произход в групи, паралелки, детски градини и училища, в които преобладават деца и ученици от неромски произход, извън обособените ромски квартали в градовете.

1. Определение за понятието „деца и ученици от етническите малцинства“

В тази категория спадат деца и ученици, чиито родители определят своята принадлежност към етнически общности, които са различни от българската и са носители на определен тип етнокултурни различия.

2. Разбиране за понятието „образователна интеграция“

Образователната интеграция е институционален процес, при който образователни субекти, носители на етнокултурни специфики, си взаимодействат в единна образователна среда, като в процеса на обучение и възпитание формират интеркултурни компетентности и споделени граждански ценности, запазвайки своята етнокултурна идентичност и получавайки равни възможности за социална реализация.

Образователната интеграция изисква защита правата на децата, недопускане на дискриминация и осигуряване на адекватни предпоставки за социална реализация. Тя не допуска сегрегация и автосегрегация⁴ на децата и учениците от етническите малцинства, както и асимилация против тяхната воля и против волята на техните родители. Насърчава и подпомага межкултурния обмен и съхраняването и развитието на различните културни идентичности. Образователната интеграция е процес, при който децата и учениците от етническите малцинства се обучават в съответствие с българското законодателство и релевантните международни договори, които са ратифицирани, обнародвани и влезли в сила за Република България. В хода на този процес се прилагат и използват разнообразни методи и форми за работа с деца, ученици и родители от всички етнически групи, съобразявайки се с тяхната етнокултурна специфика.

Образователната интеграция е една от видовете политики за включване, които се реализират в рамките на Европейския съюз (ЕС). Практическата реализация на този тип интеграция в българските детски градини и училища се осъществява в следните направления:

- а) осигуряване на равен достъп до качествено образование за всички деца и ученици;
- б) утвърждаване на интеркултурното образование като неотменна част от процеса на модернизация на българската образователна система;
- в) създаване на предпоставки за успешна социализация на децата и учениците от етническите малцинства;
- г) съхраняване и развиване на тяхната културна идентичност чрез изучаване на майчин език, история и култура;
- д) поощряване на взаимното уважение, разбирателството и сътрудничеството между всички деца и ученици, независимо от етническата им принадлежност.

Европейските образователни политики, въпреки различията в подходите, имат обща насоченост към образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства. Поставя се акцент върху интеркултурността, която се интерпретира като възможност за взаимно обогатяване чрез взаимодействие между децата и учениците, изява на собствената културна идентичност и поле за формиране на национална

⁴ самоизолация, самоизолиране

идентичност. Последователно реализирана, интеркултуралистката образователна стратегия позволява да се съхраняват и утвърждават различните идентичности на децата и учениците, без това да създава предпоставки за явления от типа на автосегрегацията на малцинствата, които компрометираха през последните десетилетия мултикултуралистките публични политики.

От друга страна овладяването на официалния език на страната от децата на семейства, принадлежащи към етнически малцинства, е проблем в повечето европейски държави. Неговото владение е необходимо условие за ефективно включване в живота на съответната държава, за което се предприемат специфични мерки.

3. Източници на информация за нуждите на образователната интеграция

- *Преброявания на населението от Националния статистически институт (НСИ).* Данните за етническата принадлежност се събират на принципа на самоопределение. Важно е да се отбележи, че част от възприеманите от „другите” като роми не се самоидентифицират като такива. Десетгодишният интервал на извършване на преброяването често пъти прави тези данни неактуални, което представлява проблем при проследяване на броя на децата, непосещаващи училище.

- *Национални представителни изследвания на различни държавни институции, научни организации и неправителствени организации.*

Статистическите разпределения по етническа принадлежност на образователния, здравния, жилищния, икономическия и т. н. статус при пълно запазване на поверителността на данните за отделните лица са от изключително значение за формулиране и прилагане на ефективни подходи и решения.

Трябва да се отбележи, че повечето страни – членки на ЕС, не изключват по нормативен път статистическата обработка на поверителни данни, включително на етнически признак, прилагайки предвидените в Директива 95/46/ЕО⁵ за защита на личните данни възможности.

Съгласно *Закона за защита на личните данни*⁶, обработването на лични данни е допустимо от закона, когато това е необходимо за изпълнението на задача, която се осъществява в обществен интерес.

II. АНАЛИЗ НА ПОЛИТИКИТЕ ЗА ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНТЕГРАЦИЯ

През последните 15 години в българското общество може да се отбележат някои значими успехи в областта на образователната интеграция. На първо място следва да се посочи утвърждаването на Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства от 2004 г. В кратък срок след това, с оглед на нейното изпълнение, се пристъпи към изграждане и укрепване на административен капацитет в сферата на образованието: бе обособен отдел в МОН (за периода 2006 – 2010 г.); всеки регионален инспекторат по образованието (РИО) определи експерт, който да отговаря за образователната интеграция; създаден бе Консултативен съвет към министъра на образованието и науката (провеждал заседания в периода 2004 – 2010 г.).

⁵ <https://www.cdpd.bg/?p=element&aid=30>

⁶ http://www3.moew.government.bg/files/file/PNOOP/ZAKON_za_zasita_na_licnite_danni.pdf

Особено важно бе създаването на Центъра за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства (ЦОИДУЕМ) през 2005 г. – институция с изключително предназначение да подпомага процеса на образователна интеграция, която единствена продължава своята дейност.

В последните години се забелязва засилен интерес към въпросите на интеграцията на етническите малцинства по региони: назначаване на експерти в общини и областни управи; разработване на общински стратегии за образователна интеграция; осъществяване на социологически и научни изследвания; активна дейност на неправителствени организации. Едновременно с това бяха приети важни стратегически документи като Националната стратегия за демографско развитие на населението в Република България (2012-2030 г.) и Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите (2012-2020). Липсват обаче одобрен национален стратегически документ за интеграция на етническите малцинства, единна система от индикатори за отчитане на резултатите от дейностите, както и за оценяване ефективността на направените разходи.

За подобряване достъпа до качествено образование се приложиха редица мерки, които доведоха до положителни резултати. Една от най-важните е поэтапното въвеждане на задължителна предучилищна подготовка за всички деца, навършили 6, а според най-новите промени – 5-годишна възраст. За последните 11 години броят на децата, посещаващи детска градина, се е увеличил от 201 145 на 240 622, а нетният коефициент на записване (*Приложение 2*) в детските градини е нараснал от 78,0 % до 85,5 %. В същото време се наблюдава тревожна тенденция към спад в нетния коефициент на записване в начален и прогимназиален етап. През учебната 2013-2014 г. нетният коефициент на записване в начален етап (I-IV клас) е 97,2 %, а за V-VIII клас – достигна 95,1 %, т. е. един от всеки двадесет ученици на възраст за 5-8 клас, по една или друга причина, не е в класната стая. По данни от Националното представително проучване „Равенството – път към прогрес“⁷ през 2011 г. включването на децата от уязвимите етнически общности и групи в предучилищното възпитание и подготовка е значително по-ниско от средното за страната. Делът на посещаващите детска градина при децата от 3 до 6-годишна възраст при етническите българи е над 55%, докато при децата от ромски произход е почти двойно по-нисък – едва 30,9%. Голяма част от децата, чийто майчин език е различен от българския, срещат трудности в процеса на обучението, което често води и до социалното им изключване в училищната общност.

Поетапното въвеждане на целодневното обучение в българското училище се отрази благоприятно върху качеството на обучение и възпитание на всички ученици, но безспорна е ползата от него за учениците от уязвимите етнически групи.

От данните в *Приложение 3* се вижда и ясна тенденция за увеличаване на броя на младите хора от най-многочислените етнически групи – българи, турци и роми, които успешно завършват средно и висше образование. Въпреки това, проучвания и анализи показват, че равнището на записване във всички степени на образование при ромите е много по-ниско в сравнение с всички останали етноси. Според данни от преброяването през 2011 г. в съвкупността на децата в задължителна училищна възраст (от 7 до 15

⁷ Национално представително проучване „Равенството – път към прогрес“, Институт „Отворено общество“, МТСП, база-данни, 2011 г

години) децата от ромски произход, непосещаващи училище, са 23,2%, децата от турски произход – 11,9%, етническите българи – 5,6%⁸.

Като значим успех в работата на МОН трябва да се посочи пълното ограничаване на практиката здрави деца от семейства в неравностойно положение (изключително от ромски произход) да се насочват към помощни училища по социални причини. Както става ясно от практическите резултати, отразени в *Приложение 4*, протича успешен процес на извеждането на такива ученици и адаптирането им в общообразователна среда.

Известен успех се постигна и в областта на десегрегирането на детски градини и училищата, в които преобладават ромски деца и ученици в обособени ромски квартали. Поради липсата на нормативен регламент, на дългосрочно целево финансиране, както и на последователна институционална и обществена подкрепа, процесът на закриване на сегрегирани детски градини и училища спря, а положителните резултати от него до значителна степен бяха минимализирани от последвалата в повечето случаи вторична сегрегация.

Практическият опит показва, че интеграцията и интеркултурните взаимодействия могат да се реализират единствено в етнически смесена образователна среда. Неефективността на мерките за интеграция при някои етнически общности е в голяма степен свързана с отсъствието на нормативни гаранции за провеждане на политики за преодоляване както на сегрегацията, така и на последващата вторична сегрегация на някои училища. Слаба е и активността на общините за последователна интеграция в училищата, включително в нейните десегрегационни аспекти. Още по-ограничен е броят на общините, отделящи средства от бюджетите си за провеждането на интеграционни политики.

Откриването на средищни училища осигури по-добро качество на образованието за децата и учениците (в това число и от етническите малцинства), които дотогава в повечето случаи се обучаваха в слети или маломерни паралелки. В Стратегията, изпълнявана до 2010 г., като основен приоритет беше заложена оптимизацията на училищната мрежа в общините с малки и разпръснати населени места, включително чрез подпомагане на средищните училища за гарантиране на качествено образование в тях. Изпълването на този приоритет със съдържание в последните години е добра предпоставка за осигуряването на по-качествено образование на децата и учениците в тези населени места.

За повишаване на образователните резултати на учениците от изключителна важност е включването на значителен дял от педагогическите кадри в квалификационни форми за работа в мултикултурна образователна среда.

Съхраняването и развитието на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства в българското образование се осъществява чрез обучение в задължителноизбираема подготовка (ЗИП) и свободноизбираема подготовка (СИП) в

⁸ *Национална стратегия за демографско развитие на Република България*“, стр. 48. Необходимо е да се отчете факта, че тези данни не съдържат информация за почти 10% от населението, които не са споделили по време на последното преброяване към каква етническа група принадлежат.

две насоки: изучаване на майчин език и изучаване на традиционната култура на съответната етническа общност.

Правото на изучаване на майчин език е гарантирано в нормативната уредба в общинските училища и при защита и контрол от страна на държавата. До този момент са утвърдени учебни програми за изучаване на турски, ромски, иврит и арменски като майчини езици за I – VIII клас. Статистиката на МОН по отношение изучаването на майчин език през последните десет години, обаче сочи, че има ясна тенденция към намаляване броя на желаещите да се възползват от правото си за изучаване на майчиния си език (*Приложение 5*). Изучаването на традиционната култура на съответната етническа общност не е широко застъпено в образователния процес.

През последните години бяха променени учебните програми и учебното съдържание по общообразователните учебни предмети в посока на межкултурно опознаване и възможности за взаимодействие между децата от различните етнокултурни общности.

Фокусирането върху проблематиката на образователната интеграция даде тласък на редица интеркултурни инициативи на училищно ниво, най-често в рамките на проекти, финансово подкрепени от европейски и други международни източници и реализирани с активното участие на граждански организации. Създадоха се учебни помагала, обучени бяха педагогически специалисти за прилагане на интеркултурни подходи и програми. Допълнителната квалификация на учителите за работа в мултикултурна образователна среда и назначаването на „помощник на учителя“ също оказват своето положително влияние.

Въпреки това може да се посочат редица нерешени проблеми в сферата на интеркултурното образование, най-важните от които са:

- интеркултурният подход все още не е основополагащ при планирането на дейностите и в организацията на обучението;
- недостатъчно са представени в учебното съдържание историята и културата на етническите малцинства. Основополагащите елементи на културната идентичност най-често се свеждат до традиционния фолклор, без да се отчитат всички останали културни постижения на етническите малцинства, а още по-малко приносят им към общонационалната култура и развитието на обществото;
- недостатъчно се осъществяват: методическата подкрепа на учителите; използване на техния практически опит; взаимодействие между училища – РИО – университети;
- не се използват в достатъчна степен форми на извънкласна работа, както и „заниманията по интереси“ и „организираният отдих и спорт“ в рамките на целодневната организация на учебния ден, което в немалка степен се дължи на липсата на специализирани методики за такава работа;
- налице е недостиг на педагогически специалисти, притежаващи компетентности да предават на децата знания и умения за възприемане на етнокултурните различия, преодолявайки негативни стереотипи и културни дистанции;

- университетите, подготвящи педагогически специалисти, не са достатъчно заинтересовани от подготовка на студентите за работа в мултикултурна образователна среда;

- не се стимулира повишаване качеството на образование и търсенето на иновативни подходи за работа в мултикултурна среда, което се дължи и на липсата на критерии и механизми за оценяване дейността на педагогическите кадри в тази насока;

- в недостатъчна степен се отчита и използва натрупваният опит при осъществяване на проекти за педагогическа работа в мултикултурна среда, включително от неправителствените организации (НПО);

При реализацията на нова стратегия е абсолютно наложително отстраняването на следните слабости:

- недостатъчното обхващане на деца от уязвимите етнически общности в предучилищното възпитание и подготовка;

- недостатъчното владеене на български език при постъпване в първи клас;

- липсата на методически инструментариум за намаляване на стреса и осигуряване на плавен преход от майчиния към овладяване на официалния език;

- отсъствието на връзка на институциите с местните общности при търсене на обществена подкрепа за провеждане на интеграционните политики;

- недостатъчното ефективно сътрудничество на институциите с родители и привличането им като партньори в провеждането на интеграционните политики;

- неизпълнените комуникационни стратегии към интеграционните планове по общини;

- не са анализирани и популяризирани успешните практики по проекти.

Поради икономически причини много български граждани, включително от етническите малцинства, мигрират в държави от ЕС, в които стандартът на живот е по-висок. В някои случаи става дума за сезонна миграция в рамките на няколко месеца, а в други – за целогодишна миграция като в много случаи част от семействата се завръщат в България след няколкогодишен престой. Често децата и учениците мигрират заедно със своите семейства, което е свързано с определени предизвикателства пред тяхната образователна интеграция – както в държавите, в които се заселват, така и в България при тяхното завръщане. Всяка учебна година средно около 4 000 ученици⁹, включително от етническите малцинства, които са били записани в началото на съответната година, напускат националната образователна система по причина „заминаване за чужбина“. В тази връзка като сериозни проблеми се очертават:

- липсата на механизъм за проследяване на миграцията на деца и ученици в други държави и записването им в училища в съответната държава;

- наличие на сериозни бюрократични нормативни трудности при записването им в училища в България, след тяхното завръщане;

- ниският брой ученици от семейства на български граждани, живеещи извън Република България, включително и от етническите малцинства, които се възползват от правото си да се обучават и да имат извънкласни занимания в българските неделни училища в чужбина, както по Националната програма „Роден език и култура зад

⁹ <http://www.nsi.bg/bg/ноде/3435/>

граница“, така и при условията и реда на Постановление № 334 на МС от 8.12.2011 г. за българските неделни училища в чужбина.

Комуникацията между различните институции от образователната среда (МОН, РИО, общини, училища) и отделните педагогически специалисти, които работят по образователната интеграция, не е достатъчно ефективна и не се използват съвременните възможности на комуникационната техника. По-конкретно:

- за работещите в институциите от образователната система, за директорите на училища, учителите, възпитателите, педагогическите съветници не е осигурен достъп до единна база от информация за осъществяване на образователно-интеграционните дейности.

- не е създадена организация за централизирано събиране, обработка и планиране на проектни дейности, свързани с образователната интеграция.

- не се използват възможностите на съвременните технологии за: методическо взаимодействие между педагогическите специалисти по места; осигуряване на актуална информация относно образователната интеграция с оглед на оценка на ситуацията в различни аспекти; взимане на управленски решения на различни институционални нива.

III. ВИЗИЯ

Към 2020 г. Република България е държава, в която образователната система интегрира успешно деца и ученици от етническите малцинства, съхранява и развива етнокултурната им идентичност и спомага за изграждането им като пълноценни граждани и за успешната им личностна, професионална и социална реализация.

IV. ВОДЕЩИ ПРИНЦИПИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИЯТА НА СТРАТЕГИЯТА

- **Законосъобразност** – съответствие на целите и на предлаганите дейности на законите и подзаконовите нормативни актове

- **Кохерентност** – осигуряване на координираност и взаимна обвързаност на предлаганите политики и дейности при сътрудничество на всички заинтересовани страни

- **Партньорство** – активно и координирано участие на институциите за образование и обучение, другите държавни институции и гражданското общество, на учителите и родителите в реализацията на политика за образователната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства

- **Прозрачност и популяризиране на дейностите и резултатите** – значимостта на проблема предполага висока степен на информираност на обществото

- **Приемственост** – осигуряване на непрекъснато действие на стратегията, независимо от управленски или други социални промени и гарантиране на постоянство в усилията и политиките за изпълнение на стратегическите цели

- **Устойчивост на резултатите** – осигуряване на трайно и дългосрочно въздействие на постигнатите резултати

• **Своевременност** – осигуряване на навременни адекватни мерки за предотвратяване на възможни рискове за осъществяване на образователната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства

• **Отчетност, мониторинг и контрол** на реализацията на целия процес на образователна интеграция, включваща в себе си анализ и оценка на постигнатите резултати

• **Иновативност** – разработване на нови подходи за равен достъп до качествено образование и успешна образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства

V. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ

1. Пълноценна социализация на деца и ученици от етническите малцинства.
2. Гарантиране на равен достъп до качествено образование за децата и учениците от етническите малцинства.
3. Утвърждаване на интеркултурното образование като неотменна част от процеса на модернизация на българската образователна система.
4. Съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства.

VI. ДЕЙНОСТИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА СТРАТЕГИЧЕСКИТЕ ЦЕЛИ

В изпълнение на Стратегическа цел № 1:

Пълноценна социализация на деца и ученици от етническите малцинства.

1. Провеждане на информационни кампании сред родители и общественост за разясняване на взаимните ползи от интегрираното обучение на децата и учениците от етническите малцинства.
2. Осигуряване на ефективен координационен механизъм между заинтересованите страни за провеждане на успешни интеграционни политики.
3. Изграждане на електронна платформа, базирана на електронната страница на МОН, за набиране и популяризиране на добър опит от заинтересованите страни по разработване и прилагане на политики и мерки в областта на образователната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства.
4. Специализирана работа с родителите за по-голяма заинтересованост към образователно-възпитателния процес.
5. Работа с родителските общности за преодоляване на негативни стереотипи и дискриминационни нагласи спрямо различните етноси.
6. Провеждане на информационни кампании за привличане на млади хора с висше образование от етническите малцинства като учители.
7. Провеждане на информационни кампании за привличане на млади хора като доброволци за работа с деца в риск от отпадане или отпаднали от образователната система.

8. Реализиране на общинско равнище на планове за поетапна десегрегация, основани върху анализ на образователните потребности и обществените нагласи, осигурени с целево финансиране и обвързани с конкретни срокове и отговорни институции.

9. Включване в общинските планове за интеграция на етническите малцинства на мерки, насочени към предотвратяване на вторичната сегрегация, според спецификата на населеното място.

В изпълнение на Стратегическа цел № 2:

Гарантиране на равен достъп до качествено образование за децата и учениците от етническите малцинства.

1. Назначаване на „помощник на учителя“ от директори на училища и на помощник-възпитатели от директори на детски градини, където има необходимост от допълнителни образователно-възпитателни дейности с деца и ученици от етническите малцинства.

2. Разработване на целесъобразни за различните райони на страната механизми за максимален обхват на децата, подлежащи на задължително предучилищно обучение и училищно образование.

3. Осигуряване на разнообразни форми на допълнителна подкрепа за децата от етническите малцинства за изравняване на стартовите им позиции при постъпване в образователната система.

4. Подпомагане на училищата, единствени в населеното място, които нямат статут на средищни и/или защитени.

5. Осигуряване при необходимост на допълнително обучение по български език за деца и ученици от етническите малцинства.

6. Осигуряване на допълнителна квалификация на педагогическите специалисти за работа в мултикултурна образователна сред, включително за преподаване на български език на деца, за които той не е майчин.

7. Осъществяване на извънкласна работа, занимания по интереси и на организиран отход и спорт в мултикултурна образователна среда, съчетана с традициите на отделните етнически групи.

8. Изграждане и функциониране на информационна система за проследяване на децата в риск.

9. Допълнителна работа с ученици от етническите малцинства, застрашени от отпадане и/или преждевременно напускане на училище.

10. Подкрепа на учениците от уязвимите етнически общности за продължаване на образованието им и след задължителната училищна възраст.

11. Специализирана работа за мотивиране на учениците от уязвимите етнически малцинства в гимназиалната степен за продължаване на образование във висшите училища.

12. Разработване на професионален профил на *учител за езикова подкрепа*¹⁰ в часовете за допълнително обучение и подкрепа.

В изпълнение на Стратегическа цел № 3:

Утвърждаване на интеркултурното образование като неотменна част от процеса на модернизация на българската образователна система

1. Разработване на държавен образователен стандарт за гражданско, интеркултурно и здравно образование и осигуряване на измерения на интеркултурност в останалите образователни стандарти.

2. Подкрепа на разнообразни съвместни изяви на деца от различни етнически общности за съхраняване и развиване на общите и специфичните традиции по места.

3. Включване на проблематиката на интеркултурното образование с цел усвояване на знания за културното разнообразие и придобиването на умения за работа в мултикултурна среда като компоненти на учебните планове и учебните програми (задължителни, избираеми, факултативни дисциплини) за всички специалности, които подготвят педагогически специалисти.

4. Обогаляване на учебното съдържание с елементи от историята и културата на етническите малцинства с акцент върху техните културни постижения и върху приноса им към общонационалната култура и развитието на обществото.

5. Включване на децата и учениците в общата интеграционна образователна политика чрез подходящи форми на интеркултурно образование.

6. Повишаване обхвата на заинтересованите страни, които познават и прилагат натрупания опит при осъществяване на проекти за работа в мултикултурна среда.

7. Осигуряване на възможности за изучаване на културата на етническите общности в СИП и ЗИП.

8. Развиване и прилагане на механизми за стимулиране на педагогическите специалисти за повишаване на квалификацията и прилагане на успешни подходи за работа в мултикултурна образователна среда.

В изпълнение на Стратегическа цел № 4

Съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства.

¹⁰ **Професионалният профил на този учител е различен от профила на Помощника на учителя** - той е с педагогическа правоспособност (предучилищна и начална училищна педагогика), с познания върху езика и културата на децата от етническите малцинства за: да подпомага учениците да усвоят урока по български език (при нужда и по други дисциплини) и в сътрудничество със съответните учители; да работи в сътрудничество с учителя по български език (при нужда и по други дисциплини), както и с класния ръководител, с цел обсъждане и изготвяне на съвместни насоки за работа с всяко нуждаещо се дете; да планира съвместно с другите учители, подготвя и провежда обучителни сесии за отделни деца или за групи от деца, съобразно потребностите; да оценява текущо езиковите постижения и дефицити на децата във връзка с овладяването на българския език и оказва помощ при запълването им; да подпомага връзката между семейството и училището; да подготвя информация за посещения на експерти и оценители; да участва в изготвянето на проекти за финансиране; да работи за усвояване на навици за добро поведение, както и всички други релевантни дейности.

1. Разработване на празничен календар с изяви на ученици от различните етноси в плана за дейността на училището за съответната учебна година.
2. Разпространение на добри практики за запазване и популяризиране на културните традиции на етническите общности чрез съвременни технологии.
3. Разработване и одобряване на учебни програми за изучаване на различни майчини езици до завършване на средно образование.
4. Намаляване минималния брой на учениците в група за изучаване на майчин език.
5. Осъвременяване съдържанието на учебните помагала по майчин език.
6. Нормативни промени за разкриване на работно място за длъжност „учител по майчин език“.
7. Разкриване на експертна длъжност по изучаване на майчини езици в МОН.
8. Създаване на условия за осъвременяване на учебните помагала по изучаване на историята и културата на отделните етнически общности.
9. Прилагане на разнообразни практики, насочени към съхраняване и развиване на културната идентичност на децата и учениците от етническите малцинства.

VII. ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ

- Участие на всички заинтересовани страни в процеса на образователната интеграция.
- Променена нормативна уредба, подкрепяща обучението и възпитанието в мултикултурна образователна среда.
- Повишен обхват в детски градини и училища на подлежащите на задължително образование (5-16-годишна възраст).
- Намален дял на преждевременно напусналите образователната система (18-24 г.) под 11 %.
- Намален брой на отпадналите в задължителна училищна възраст (до 16 години).
- Успешно интегрирани деца и ученици в мултикултурна образователна среда в приемните детски градини и училища извън ромските квартали.
- Повишен дял на учениците от етническите малцинства, завършили основно образование.
- Повишен дял на учениците от етническите малцинства, завършили средно образование.
- Разработени и утвърдени учебни програми за изучаване на майчини езици до завършване на средно образование.
- Създадени условия за осигуряване на учебни помагала с осъвременено съдържание по майчини езици и по история и култура на отделните етнически общности.
- Придобити знания, умения и компетентности за работа в мултикултурна образователна среда в подготовката на бъдещите педагогически специалисти.

- Осъществена квалификация на педагогически специалисти за работа в мултикултурна образователна среда.
- Осигурена система от механизми за осъществяване на контрол върху резултатите от процеса на образователната интеграция.
- Осигурен баланс на мерките за приобщаване на деца и ученици от етническите малцинства в образователната система и в обществото и на мерките за съхраняване и развиване на тяхната специфична културна идентичност.
- Изградена електронна платформа, базирана на сайта на МОН, за набиране и популяризиране на добър опит от заинтересованите страни по разработване и прилагане на политики и мерки в областта на образователната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства.
- Разработен и утвърден държавен образователен стандарт за гражданско, интеркултурно и здравно образование.

VIII. ПЛАНИРАНЕ, НАБЛЮДЕНИЕ И ОТЧИТАНЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

1. Планиране и източници на финансиране

Срокът за изпълнение на целите на Стратегията се определя до 2020 година. Периодът на нейното действие е съобразен с общите усилия на национално ниво за усвояване на Европейските структурни и инвестиционни фондове, съответстващ на Стратегията на ЕС „Европа 2020“ за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж и новия програмен период 2014 – 2020 г.

Изпълнението на Стратегията се осъществява чрез План за действие (2015-2020), утвърден от министъра на образованието и науката. В Плана се дефинират конкретните дейности в изпълнението на всяка цел, сроковете, отговорните институции, източниците на финансиране. Определят се базовите и целеви стойности на индикаторите за оценка на изпълнението на целите.

До края на м. февруари 2018 г. се отчитат междинните резултати от изпълнението на Плана пред министъра на образованието и науката. Отчитането на резултатите се предшества от анализ и оценка на въздействието, заедно с препоръки за актуализиране/отпадане или за нови мерки за следващия период. Анализът и оценката на изпълнението може да се възложи на външна организация и/или на екип от МОН и другите участници в изпълнението на Плана. При необходимост може да се удължи времето за осъществяване на неизпълнените ангажименти; извършва се актуализиране на някои дейности или се прекратява тяхното изпълнение, както и се допълват нови дейности.

Основен източник за финансиране на Стратегията е Държавният бюджет чрез бюджетите на общините и делегираните бюджети на училищата и детските градини. В изпълнението на проекти за по-добрата интеграция на деца и ученици от етническите малцинства се използват и средства от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020 г., както и от други оперативни програми, финансирани от ЕС и национално съфинансиране. Използват се и възможностите за

програмно финансиране на политики и дейности по национални програми и външно финансиране от държави, извън ЕС за развитие на средното образование.

Други източници са спомоществователство (спонсорство), дарения, средства по двустранни договори и др.

2. Индикатори за реализиране на Стратегията

Основните индикатори за реализиране на Стратегията са индикатори за изпълнение и индикатори за резултат, както следва:

2.1. Индикатори за изпълнение

- брой детски градини, в които се изпълняват мерки за по-пълно обхващане и задържане на деца между 3 и 6/7-годишна възраст от етническите малцинства в образователната система;
- брой родители от етническите малцинства, чиито деца не посещават редовно детска градина или училище, които са получили консултации за развитие на родителските умения
- брой училища, в които се изпълняват мерки за по-пълно обхващане и задържане на деца между 7 и 16-годишна възраст от етническите малцинства в образователната система;
- брой ученици между 7 и 16-годишна възраст от етническите малцинства от обособени на етнически признак (сегрегирани) училища¹¹ в мултиетнически населени места, които впоследствие са интегрирани в приемни училища;
- брой ученици между 7 и 16-годишна възраст от етническите малцинства, участващи в програми за превенция на ранното отпадане от училище;
- брой ученици между 7 и 16-годишна възраст от етническите малцинства, участващи в програми за реинтегриране в образователната система;
- брой педагогически специалисти, включени в обучения за развитие на уменията за работа в мултикултурна среда;
- брой на учениците, изучаващи „майчин език“;
- брой учители, преминали квалификация за преподаване на майчин език.

2.2. Индикатори за резултат

- дял от децата на възраст от 3 до 6/7 години, посещаващи детска градина;
- дял от децата, подлежащи на задължителна предучилищна подготовка (от 5 до 7 години), обхванати в детска градина;
- дял от децата, подлежащи на задължително образование (от 7 до 16 години), обхванати в училище – по класове или по етапи;
- дял на отпадналите от училище за една учебна година;
- дял на завършилите основно образование ученици от етническите малцинства, продължили обучението си в гимназиален етап през същата календарна година.
- дял на учителите, преминали обучение за работа в мултикултурна образователна среда;

¹¹ Съгласно определението за сегрегация

- резултати от национални външни оценявания на учениците по български език и литература и другите учебни предмети, по които се извършва;

- среден успех от външното оценяване при завършване на начален етап на образование (IV клас): общ или поотделно от изпитите по Български език и литература, Математика, Човек и природа и Човек и общество;

- дял на 16-годишните, завършили основно и средно образование;

- брой закрити детски градини и училища, ситуирани в обособените жилищни пространства, населявани от роми или самоопределящи се като други по етнически признак, но живеещи в сходна с ромите ситуация в градовете.

3. Наблюдението на изпълнението на Стратегията има за цел:

- отчитане на постигнатите резултати;
- отчитане отношението между постигнатите резултати и вложените средства;
- анализиране постигнатите и набелязване на нови/актуализирани мерки;
- информиране участниците за актуалното състояние на изпълнението на Стратегията и за участието на отделните страни в изпълнението на Споразумението по Координационния механизъм;

- предлагане актуализиране на мерките, поради настъпили промени в средата за изпълнение на Стратегията и др.

4. Отчитането на изпълнението на Стратегията се осъществява чрез:

- годишен отчет за изпълнение на Плана по Стратегията (до края на март на следващата година) пред министъра на образованието и науката;

- междинни отчети за изпълнението на Плана – март 2018 година, пред министъра на образованието и науката;

- окончателен Отчет за изпълнението на Стратегията – до шест месеца след края на изпълнението, пред министъра на образованието и науката.

XI. ОЦЕНКА ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА СТРАТЕГИЯТА

Измерването и отчитането на резултатите от дейностите по образователната интеграция на деца и ученици от етническите малцинства ще се извършва чрез оценка, базирана на данни от НСИ, за етническия състав на населението от преброяванията. За отчитането на индикатори, за които няма такава информация, но тя се съдържа в системата АДМИН на МОН, ще се ползват данни от нея, като това задължително се вписва в текстовете.

Оценката има за цел, на базата на отчетените резултати от изпълнението, да се вземат политически решения за реализирането на отделни междусекторни мерки и за осигуряването на достъпно и качествено интегриране на деца и ученици от етническите малцинства в националната образователна система.

Оценката се прави от водещата институция – МОН. При необходимост тази оценка може да се възложи на външна организация.

ПРИЛОЖЕНИЯ:

Приложение 1: Международни и национални документи, на които Стратегията се основава

1. Международни нормативни актове и документи

Стратегията се ръководи от международните стандарти в областта на правата на децата и правата на лица, принадлежащи към етническите малцинства, към които Република България се е присъединила, сред които: Всеобщата декларация за правата на човека, Международен пакт за граждански и политически права; Международен пакт за икономически, социални и културни права; Международна конвенция за премахване на всички форми на расова дискриминация; Международна конвенция за борба срещу дискриминацията в областта на образованието; Международна конвенция за правата на детето; Декларация на ООН за правата на лица, принадлежащи към национални или етнически, религиозни и езикови малцинства; Рамковата конвенция за защита на националните малцинства; Световна програма на ЮНЕСКО „Образование за всички” и други.

Съответства на препоръките в мониторинговите доклади на наблюдаващия орган по изпълнението на Рамковата конвенция за защита на националните малцинства и на съответните резолюции на Комитета на министрите на Съвета на Европа;

Стратегията се вписва в контекста на развитието на европейските политики в областта на интеграцията на ромската общност, като отчита насоките, дадени в: Препоръките на Европейския съвет за ефективни мерки за ромска интеграция в държавите – членки“ от декември 2013 г. Документът, който е първи законодателен акт на ниво ЕС в областта на образованието, изисква от държавите – членки да подсигурят пълен достъп на ромските деца до качествено образование и да гарантират оставането им в училище минимум до възрастта, подлежащи на задължително обучение.

2. Ключови национални нормативни актове, стратегически документи и национални програми, свързани с образователната интеграция

Закон за защита от дискриминация; всички съотносими закони и подзаконови нормативни актове на МОН; Национална стратегия на Република България за интегриране на ромите 2012-2020 г.; Рамкова програма за интегриране на ромите в българското общество 2010-2020 г.; Стратегия за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система 2013-2020 г.; Национална стратегия за детето 2008-2018 г.; Национална стратегия за учене през целия живот 2014-2020 г.; Стратегия за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства, МОН, 2004 г., 2010 г.; Национална стратегия за интеграцията на лицата, получили международна закрила в Република България 2014 г. – 2020 г.; Националните програми „Оптимизация на училищната мрежа”, „Училището – територия на учениците”, „С грижа за всеки ученик” и др.; Програмна декларация „Ключови приоритети за

формиране на стабилно парламентарно мнозинство в 43-то Народно събрание и съставяне на проевропейско реформаторско правителство за стабилно развитие на България“.

Приложение 2:

Нетни коефициенти на записване на населението в образователната система по възрастови групи (в %) ¹²		
Обхват по възрастови групи	2003/04	2013/14
3 - 6 г.	78,0	85,5
7 -10 г.	~100	97,2
11 - 14 г.	98,1	95,1
15 - 18 г.	82,8	87,3
19 - 23 г.	29,7	43,7

Приложение 3:

Население на 15 и повече години по образование за трите най-многобройни етнически групи (според самоопределение от страна на лицата) ¹³									
образование	години	българи		турци			роми		
		2001	% 2011	2001	%	2011	2001	%	2011
Висше		17.8	24.2	2.1		4.5	0.2		0.5
Средно		46.0	50.6	21.2		28.4	5.9		8.3
Основно		27.8	20.9	48.3		46.7	40.5		42.1
Начално		6.9	3.4	18.4		13.1	29.5		28.1
Незавършено начално и никога не посещавали училище		1.5	0.9	10.0		7.2	24.0		21.1

Приложение 4:

Обобщена справка за броя на учениците в помощните училища за последните десет учебни години ¹⁴

¹² <http://www.nsi.bg/content/3550/нетен-коефициент-на-записване-на-населението-в-образователната-система>
Коефициентът е изчислен в проценти като отношение на броя на учащите в съответните възрастови групи, независимо от степента на образование, към броя на населението в същите възрастови групи. Броят на учащите и на населението е изчислен към 31.12. на съответната година.

¹³ Специализирана публикация „Преброяване на населението и жилищния фонд през 2011 година, Том 1, Книга 2, стр. 194; http://statlib.nsi.bg:8181/isisbgstat/spp/fulltext.asp?content=/FullT/FullOpen/P_22_2011_T1_KN2.pdf;
Специализирана публикация „Преброяване на населението, жилищния фонд и земеделските стопанства през 2001 година, Том 1, Книга 1, стр.204

учебна година	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
брой ученици	7842	6283	5645	5285	4125	3501	3390	3302	3223	3179

Приложение 5: Данни за изучавания майчин език в страната за последните десет учебни години¹⁵

Учебна година	английски	арабски	арменски	гръцки	иврит	немски	ромски	румънски	руски	турски	унгарски	френски	чешки	Общо
2014/2015	27	21	81	35	197	-	-	-	-	6381	-	-	-	6742
2013/2014	27	29	96	26	308	-	-	-	-	6690	-	-	-	7176
2012/2013	3	39	101	16	309	-	-	-	-	6349	-	-	-	6817
2011/2012	3	32	138	14	173	-	-	13	-	7117	-	-	1	7491
2010/2011	3	27	151	-	-	-	-	26	-	6678	20	-	1	6906
2009/2010	-	31	133	-	-	-	-	26	-	8633	-	-	-	8823
2008/2009	1	28	136	47	-	1	-	28	12	10323	-	17	-	10603
2007/2008	-	-	31	-	-	-	52	-	-	12344	-	-	-	12427
2006/2007	6	-	51	-	-	-	127	-	-	13805	-	-	-	13989
2005/2006	-	-	67	-	-	-	48	-	-	13800	-	-	-	13915

¹⁴ По данни на МОН към декември 2014 г.

¹⁵ По данни на МОН към декември 2014 г.